

Varga Éva:

(Berényi Mária, Kormányosné Aranyi Krisztina, Nagy Ágnes, Novotny Júlia, Takács Judit)

Készülünk a nyelvvizsgára³

Évek óta várjuk, hogy megjelenjen az új nyelvvizsga-rendelet. Az előzetes információk alapján az egynyelvű vizsgáztatást is el fogják ismereni. Bár eddig is állami nyelvvizsgaként fogadták el az intézetünkben (Magyar Nyelvi Intézet, a volt NEI) egy, ill. két félévet elvégző, majd a záróvizsgán megfelelő eredményt elérő hallgató bizonyítványát. Az új rendelettel lehetővé válik – ha megfelelünk az akkreditálási követelményeknek –, hogy megkapjuk a nyelvvizsgáztatási jogot. Ez azt is jelenti, hogy nemcsak az ún. saját diákjainkat vizsgáztatjuk, hanem máshol, más tananyagokból, más módszerekkel stb. tanuló vizsgázókat is fogadhatunk. Ebből a megfontolásból alakult egy munkacsoport, amelynek az a feladata, hogy meghatározza az alap-, a közép- és a felsőfokú nyelvvizsgához szükséges szókincset, valamint a nyelvtani követelményeket, a továbbiakban pedig a feladattípusokat is ki kell dolgoznia.

A szókincs meghatározásához a magyar és külföldi szakirodalom is ad támpontokat, a nyelvtani követelményrendszer kidolgozásánál elsősorban saját tapasztalatainkra, illetve az eddigi nyelvvizsgarendszer követelményeire támaszkodunk, a feladatok kidolgozásánál pedig felhasználjuk a hazai és a külföldi vizsgáztatási rendszerek tapasztalatait. Előadásunkban az e tanévben megkezdett munkánkról számolunk be. Jelenleg az alapfokú vizsga követelményrendszerén dolgozunk.

A szókincsről

Kelemen József a Hány szó van nyelvünkben? kérdésre hosszas fejtegetés után így válaszol: „A valóban használt szavak számát hozzávetőleg 800.000-re tehetjük”. Azt persze ő is írja, hogy „az egyén szókinccse mindig lényegesen kisebb”. Mario Pei említi a Linguaphone Intézet megfigyelésén alapuló becslését, eszerint az „átlagember körülbelül 1000 szót (!)

---

³ Elhangzott a VIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencián (Szombathely, 1998. április 16-18.).

használ életében”. Kelemen József előbb idézett tanulmánya ezzel kapcsolatban annyit ír, hivatkozva egy 1874 óta több helyen is felmerült adatra, hogy „a parasztember szókincse 300-500 szóra való korlátozása nem vehető komolyan”. Persze ugyanígy nem vehetünk alapul írói életművet feldolgozó szótárakat sem. De nem lehet véletlen, hogy az előbb említett Linguaphone Intézet igazgatója nem áttért hallgatóni a metron, hiszen ő is – mint mi a Magyar Nyelvi Intézetben – nyelvtanári minőségében szeretne volna megtudni, hogy hány szót kellene például alapfokon megtanítani ebből a 800.000-ból, és melyeket.

Helen S. Eaton 1940-ben összeállított négy nyelvű (angol, francia, német, spanyol) gyakorisági szótárát E. L. Thorndike, a Columbia Egyetem tanára a szótár bevezetőjében a nyelvtanárok figyelmébe ajánlja. Azóta megjelent a mai magyar nyelv széprózai gyakorisági szótára, melynek munkálataiban intézetünk is részt vett annak idején, és bevezetőjében maga a szótár is fontos felhasználási területként jelöli meg a nyelvoktatást.

Georges Gougenheim, a Sorbonne-nak ezzel a kérdéssel foglalkozó professzora szerint az alapfokú francia nyelvtudás 1500 szó ismeretét kívánja meg. Azt, hogy mely szavak kerüljenek ebbe a szógyűjteménybe, egyrészt élőnyelvi megnyilatkozásokon, illetve írott szövegeken végzett statisztikai, másrészt témakörök szerinti vizsgálatok alapján határozta meg. A peruggiai egyetemen szintén készült tanulmány azzal kapcsolatban, hogy mely szavak tudása várható alap-, közép- és felsőfokon, és ők is a gyakorisági vizsgálatokra hagyatkoznak, valamint az alapfoknál arra, hogy a diáknak tudnia kell beszélni önmagáról.

A Nyelvőrben P. Balázs János tanulmányában ismerteti J. Mistrík szlovák szótárának bevezetőjét, mely szerint „A gyakorisági szótár első tíz szava bármilyen szöveg 26,67 %-át teszi ki, a következő 10 szó csak 8,47 %-át, az első száz szó bármely szöveg 56,3 %-át adja.” Ugyanitt olvashatunk arról, hogy „éles szembeállítás van a segédzavak és a teljes jelentésű szavak közt. Segédzó kb. 400 van a legtöbb fejlett nyelvben.” Ezeknek a nálunk inkább formaszóknak nevezett lexikai elemeknek (névelők, kötőszók, névmások) egy részét mi a nyelvtani részbe utaltuk, ezért nem képezik a szójegyzék részét pl. a névmások ragozott alakjai. A számszerű összehasonlítás révén nyert adatokat így csak bizonyos áttételekkel tekinthetjük objektíveknek.

A tanulmányban olvashatunk némely szó időbeli változásáról és arról, hogy a gyakorisági szótár ilyen szempontból szeizmográf. Nekünk is voltak ilyen tapasztalataink a tankönyvek által alapvetőnek minősített szavak összesítésekor: pl. a termelősövetkezet szót előfordulásának gyakoriságától függetlenül is – persze – kihagytuk.

Mistrík bevezetőjében foglalkozik a poláris kifejezések és az azonos fogalomkörbe tartozó szavak gyakoriságával, és megállapítja, hogy a statisztikai adatok szerint az ilyen ellentétpárok közül nemcsak a szlovákban, hanem más nyelvekben is a pozitív a gyakoribb.

Az alapfokú nyelvvizsgálóhoz javasolt szókincs összeállítása során mi is figyelembe vettük a gyakorisági szempontokon kívül a témakörök szerin-
tintit, illetve azt is, hogy a vizsgázó tudjon magáról beszélni – pl. a foglal-
kozás- és népr nevekkal kapcsolatban. Másrészt a magyar mint idegen nyelv
oktatási tapasztalataira támaszkodtunk: részben a tankönyvírókéra, rész-
ben a magunkéra.

Kovácsi Mária javaslatára hat kezdő nyelvkönyv szókincsét vetettük
egybe:

Ginter - Tarnói: Ungarisch für Ausländer (1974)

Erdős - Kozma - Prileszky - Uhrmann: Színes magyar nyelvkönyv
(1980)

Erdős - Prileszky: Halló, itt Magyarország! (1990)

Szili Katalin - Szalai Zsuzsa: Lépésről lépésre (1990)

Kovácsi Mária: Itt magyarul beszélnek (1993)

Aranyi Krisztina - Déri Zsuzsa: Lexikai és beszédgyakorlatok az IMB-
hez (1993)

Kis Tamás: Hungaro Lingua Szótár (1993)

Azért ezeket választottuk, mert tapasztalataink szerint a magyarul
tanuló diákok többsége ezek valamelyikéből tanul. Kis csapatunk (Berényi
Mária, Kormányosné Aranyi Krisztina, Nagy Ágnes, Novotny Júlia és Ta-
kács Judit) összerakta a szószedeteket. Egy „nagy szótárt” készítettünk,
amelyben jelöltük, hogy egy-egy szó hány tankönyvben fordul elő. Így
összesen közel 6 ezer szavunk lett, melyek közül *mindegyik* könyvben
szerepelt 324, *ötben* 464, *négyben* 413 szó. Ehhez adódott az a szókincs,
melyet az ELTE magyar mint idegen nyelv szakos hallgatói gyűjtöttek té-
makörök szerint, Szili Katalin vezetésével. A továbbiakban már egy na-
gyobb körben dolgozunk együtt. Ez a munkacsoport határozza meg sza-
vanként megtárgyalva, hogy mi legyen a végleges listán, melynek alapján
készítjük majd el a vizsgafeladatokat.

Körülbelül ezer szót tekintünk az alapfokú nyelvvizsga követelmé-
nyének, és ha csak a legtöbbször előforduló szavakat tekintenénk, ez meg
is lenne. De kiderült, hogy a *háromszor*, *kétszer*, sőt az *egyszer* előfordu-
lók közül is lehetnek olyanok, melyek mégis az alapszókincshez tartoznak,
viszont esetleg az ötször előfordulók közül sem kell feltétlenül mindegyik
az alapfokú nyelvvizsgálóhoz. Ha ellentétpárok egyik tagjának a hiányát
tapasztaltuk „nagyszótárunkban”, amikor szükségesnek találtuk, pótoltuk a

hiányt. Hasonlóképpen jártunk el az azonos fogalomkörbe tartozó szavak esetében: ha elvárjuk pl. az égtájak ismeretét, akkor mind a négyét; az alapszínek ismeretét is nélkülözhetetlennek tartjuk. Ugyanígy ki kellett egészítenünk a gyümölcsnevek sorát: mi csodálkoztunk a legjobban azon, hogy az *alma* szó csak egyetlen nyelvkönyvben szerepel. A melléknevek közül a konkrétabb jelentésűeket választottuk ki alapfokon megtanulandónak. (Reméljük egyszer majd esetleg a kognitív pszichológia eredményei objektívebb válogatást is lehetővé tesznek.)

Ezzel már áttértünk a másik, Gougenheim által is említett szempont-ra, a **témakörök szerintire**. Itt egyrészt a bevált nyelvvizsga-témakörökre, másrészt a tapasztalatra támaszkodunk, hiszen évtizedek óta tanítjuk a külföldieknek a magyart idegen nyelvként, és van tapasztalatunk arról, hogy mit szeretnének tudni a diákok, és mire van szükségük. Például tanítjuk a számokat, az évszakok nevét, a család, a lakás, az öltözködés, a vásárlás, a posta, az étkezés, a közlekedés, a tanulás témájához tartozó szavak elemi körét.

A *nyelvtani követelmények* meghatározása is befolyásolta a szókincs alakulását, hiszen pl. az összetett mondatok típusai közül csak néhányat kell ismerni alapfokon, ezért a névmások köre is szűkül, vagy az igekötők köréből csak az irányjelölőket kívánjuk, a többi automatikusan kiesett.

Az alapfokú vizsga **nyelvtani követelményrendszere** két munkacsoport javaslatainak összegzéseként született. Ez a javaslat valószínűleg sokakban hiányérzetet fog kelteni, de gondoljunk arra, hogy alapfokon csak a nyelvi kifejezés legszükségesebb elemeit követelhetjük meg.

Szükségesnek tartjuk a magán- és mássalhangzók olyan alapvető törvényeinek ismeretét, mint a magánhangzó-harmónia, illetve bizonyos hasonulások. A szóbeli vizsgán szerepet kap a megfelelő intonáció, a helyes szóhangsúly, az érthető kiejtés.

A szófajok – morfológia következő fejezeteit emeltük ki az alapfokhoz:

- az **ige** kijelentő mód jelen és múlt ideje alanyi és tárgyas ragozásban, valamint a felszólító mód;
- a **főnév** többes száma, a helyhatározóragok, a névutóknak csak a *Hol?* kérdésre felelő változatai; a tárgyrag; birtokos személyragozás egy birtokkal; birtokjel; az időhatározó ragok, névutók közül a *Mikor?* kérdésre felelő formák; az eszköz- és társhatározó ragja, a részeshatározó ragja;
- a **melléknév** többes száma, fokozása, a módhatározó ragjai a lexika függvényében, az -i képző;

- a **számnevek** az ezresekig (tő- és sorszámnevek, valamint az -s képző), a határozatlan számnevek és fokozásuk;
- a **névmások** közül a kérdő névmás, a mutató névmások (ragozott alakok is), birtokos névmás; a visszaható, vonatkozó, határozatlan, általános névmásoknak csak legalapvetőbb alakjai;
- a **határozószók** közül csak a legfontosabbak, a lexikai követelményeknek megfelelően;
- az **igekötők**et csak lexikai egységként követeljük meg az adott igékkel;
- a **kötőszók** közül mellérendelők: és, is, sem, nemcsak... , hanem... is, de, pedig, hanem, vagy;
- alárendelők: mert, hogy, ha, és egyes vonatkozó névmások (aki, ami, amikor, ahol);
- a **módosítószók** közül: igen, nem;
- az **igenevek** közül csak a főnévi igenév;
- a **névelők**.

A mondattan - szintaxisból:

Egyszerű mondatok:

- kijelentő, kérdő, felszólító mondat;
- nominális mondat, összetett állítmány, igei állítmány;
- a tárgy határozottságának esetei közül: a határozott névelős tárgy, tulajdonnév, visszaható névmás, 3. személyű személyes névmás, főnévi mutató névmás mint tárgy, Melyik...t?
- a kijelölő jelző egyeztetése a főnévvel
- a melléknév jelzőként és állítmányként
- a birtokviszony kifejezése

Összetett mondatok:

- mellérendelők: ld. a kötőszók;
- alárendelők:
  - tárgyi mellékmondat: azt..., hogy (felszólító móddal is)
  - okhatározói
  - feltételes (csak kijelentő móddal)
  - hasonlító
  - helyhatározói (csak a legegyszerűbb típusok: ott..., ahol)
  - időhatározói (csak a legegyszerűbb típusok: akkor..., amikor)

Szórendi kérdések:

- az ige (állítmány) helye a nyomatéktalan mondatban
- a kérdés – felelet és a tagadás szórendje
- a jelzők sorrendje

(Megjegyezzük, hogy a követelményrendszer kidolgozásakor nem törekedhettünk az abszolút teljességre, nem mindig volt célszerű és lehetséges a leíró nyelvtan kategóriáit követni.)

Jelenleg itt tartunk. Még sok munka áll előttünk. Kérjük, hogy kritikájukkal, javaslataikkal segítsék további munkánkat.

Irodalom:

Kelemen József: Hány szó van nyelvünkben? Mai magyar nyelv II. 1993

Mario Pei: Szabálytalan nyelvtörténet, Budapest, 1966

Helen S. Eaton: Word Frequency Dictionary, Dover Publication Inc., New York, 1940

Georges Gougenheim: Dictionnaire fondamental de la langue française, Didier, Paris, 1958

Giuliana Grego Bolli - Maria Grazia Spiti: Verifica del grado di conoscenza dell'italiano in una prospettiva de certificazione, Perugia, Guerra, 1993

P. Balázs János: J. Místrik: Szógyakoriság a szlovák nyelvben (Nyr. XCV. 484-92)